

умов на території конфлікту центральна влада створює тимчасову адміністрацію або військову адміністрацію, наділяючи її правами місцевої державної адміністрації.

Список використаних джерел:

1. Інформаційно-аналітична довідка про виникнення НС в Україні протягом 2012 року – Режим доступу : <http://www.mns.gov.ua/opinfo/6361.html>.
2. Інформаційно-аналітична довідка про виникнення НС в Україні протягом 2013 року. – Режим доступу : <http://www.mns.gov.ua/opinfo/7094.html>
3. Кількість загиблих під час протестів на Євромайдані // . – Режим доступу: <http://vsim.ua/Novyny-Hmelnytskogo/euro>
4. З початку кризи в Україні вбито майже 250 чоловік – ООН // . – Режим доступу: <http://www.ukrinform.ua/ukr/news>.
5. Втрати силових структур внаслідок російського вторгнення в Україну (2014) // – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki> (2014).
6. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 06 квіт. 2000 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 28. – Ст. 224.
7. Про правовий режим надзвичайного стану : Закон України від 16 берез. 2000 р. // Відомості Верховної Ради. – 2000. – № 23. – Ст. 176.
8. Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи: Закон України від 27.02.1991 // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 16. – Ст.198.
9. Про місцеві державні адміністрації : Закон України від 09.04.1999 // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 20–21. – Ст. 190.
10. Типове положення про державну надзвичайну протиепідемічну комісію при Раді міністрів Автономної Республіки Крим, обласній, Київській та Севастопольській міській, районній державній адміністрації : Затв. Постановою КМУ України від 11.10.2002 № 1501 // Офіційний вісник України. – 2002. – № 42. – Ст. 1929.
11. Беспорядки в Фергюссоне // Электронный ресурс. – Режим доступу: <http://pronedra.ru/tags>

УДК 342.1

Сербин Р.А.,

здобувач кафедри адміністративного права і процесу НАВС,
начальник докторантури та ад'юнктури НАВС,
кандидат юридичних наук, с.н.с.

**ІСТОРИЧНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА
БЛАГОДІЙНИЦТВА В УКРАЇНІ**

У статті здійснено ґрунтовний аналіз благодійництва в Україні від епохи Античності до сьогодення. Сформульовано та охарактеризовано історичні етапи розвитку благодійництва в Україні. Визначено подальші напрями дослідження.

Ключові слова: благодійництво, меценатство, спонсорство, суспільне піклування, нужденні, благодійники.

Сделана основательный анализ благотворительности в Украине от эпохи Античности до наших дней. Сформулированы и охарактеризованы исторические этапы развития благотворительности в Украине. Определены дальнейшие направления исследования.

Ключевые слова: благотворительность, меценатство, спонсорство, общественное заботы, нуждающиеся, благотворители.

This article provides a detailed analysis of philanthropy in Ukraine from antiquity to the present. Formulated and characterized the historical stages of philanthropy in Ukraine. Defined future directions for research.

Key words: charity, philanthropy, sponsorship, social care, poor, philanthropists.

Актуальність проблематики. На сьогоднішній день, в сучасній Україні склалась досить складна соціально-політична ситуація. На фоні економічної нестабільності, проявляються і несприятливі для розвитку суспільства політичні процеси, які відбуваються в нашій країні. За таких умов соціальна політика країни, безумовно, потребує певних активних дій з боку уряду країни. Одним із важливих наслідків розбудови громадянського суспільства в Україні став активний розвиток відносно нового для України соціального явища такого як благодійництво. Будучи започаткованим у традиції безкорисливої, допомоги нужденним, історично притаманній українській національній культурі і взявши на озброєння досвід ряду передових у цій сфері західних країн, благодійництво з кожним роком набуває все більшої потужності, об'єднує все більше громадян та залучає значні ресурси, що потребує чіткого законодавчого регулювання [1].

Ступінь наукової розробки. Проблему досліджували такі науковці, як О. Алексєєва, Б. Бромлей, О. Донік, М. Колісник, В. Колпаков, О. Кузьменко, Т. Літвінова, К. Сидоренко, Д. Страховський, Ф. Ступак, О. Стрельченко, Г. Ульгорн, В. Чепурнов та інші. Втім, ця тема настільки актуальна, що спонукає до подальшого її вивчення.

Метою статті є проведення історично-правової характеристики благодійництва в Україні, починаючи із епохи Античності.

Виклад матеріалу. Треба відзначити, що благодійництво є багатоаспектною людською діяльністю, соціальний, психологічний й економічна феномен, який має власну давню історію. Первинна форма благодійництва як милостині, милостині жебраку, зустрічається вже у найвіддаленіші час і згодом зводиться у релігійну обов'язок. Милосердя - основа релігійної основи моралі й служить обґрунтуванням різних видів благодійництва. Прояви благодійництва в Україні існували здавна, поступово переростаючи у сталі традиції, що жили століттями й переходили з покоління в покоління як найкращі здобутки людства. З часу свого виникнення благодійництво розвивалася з релігійних мотивів та під впливом церкви.

Ідея зародження благодійництва своїм корінням сягає початку епохи Античності. Саме в цей час в Римській державі популярності набуває благодійність (допомога нужденним на взаємовигідних засадах). Особливо прославився в цьому ремеслі Гай Цільній Меценат – державний діяч, «покровитель» поетів, митців, який вчиняв добродійні жести лише з однією метою — прославлення себе у творчості останніх. Звідси й сучасний термін «благодійництво», щоправда, в дещо інакшому розумінні та трактуванні, зокрема, в частині добровільної та безкорисливої допомоги. Однак, повертаючись до еволюції благодійництва, варто зазначити, що останнє своєму остаточному формуванню та розквіту все-таки має завдячувати християнству. Адже, саме друга заповідь Ісуса Христа – «Любов до ближнього» сформувала платформу для розвитку благодійності, як суспільно важливого явища.

Стародавня благодійність мала дві форми: парафіяльна й особиста. Парафіяльна локалізувалась у межах парафії, центром якої були місцева церква чи монастир. Вони

ставали як об'єктами, так і суб'єктами благодійної діяльності, одержуючи допомогу для забезпечення власних потреб і пожертви для підтримки нужденних [2, с. 34].

У Київській Русі разом з прийняттям християнства відкрилося й «нове дихання» щодо розвитку благодійництва, яке проявлялося в опіці про бідних, а саме: у роздачі милостині, будівництві спеціальних будинків для нужденних і це є далеко не вичерпний перелік добродіянь того часу. Подекуди благодійництво носило навіть примусовий характер. Відомо, що князь Володимир Великий своїм статутом 996 р. офіційно зобов'язав духовенство займатися громадським піклуванням, визначивши десятину на утримання монастирів, церков, богаділень і лікарень. Продовжував цей «благочинний шлях» Володимира Великого і його наступник Ярослав Мудрий, який окрім особистої участі в будівництві шкіл для сиріт, формально затвердив благодійництво, шляхом внесення до Церковного та Земського статутів спеціальних розділів, присвячених благодійності. Давньоруський благодійник нерідко меншою мірою дбав про те, щоб його добрі справи підвищували рівень чийогось добробуту, а скоріше, про те, щоб піднести рівень власного духовного «вдосконалення» [3, с. 4]. Наступники князя Володимира Мономаха слідували його прикладу, який сформулював зобов'язання багатих перед бідними, котрі полягали у наступному: «Бути батьками сиріт; не дозволяти сильним занепащувати слабких; не залишати хворих без допомоги тощо» [4, с. 35].

Але уже під час правління Івана Грозного у Стоглавому Соборі (1551 р.) зафіксовано сильний розвиток жебрацтва, при якому відсутні належні заходи піклування про них. У Соборі було повелено усіх прокажених і престарілих переписати по всіх містах і в кожному влаштувати «богадільні» чоловічі і жіночі. Утримання неблагополучних осіб належало здійснити за рахунок приватної милостині. Піклування уряду про належну організацію «богаділень» для зазначених верств населення були до кінця XVIII століття дуже слабкі [5, с. 34]. Благодійність була не стільки допоміжним засобом суспільного благоустрою, оскільки необхідною умовою особистого морального здоров'я. Давньоруський благодійник не думав про те, щоб доброю справою підняти рівень суспільного добробуту, а думав про те, щоб підняти рівень власного духовного вдосконалення [6, с. 14].

Треба відзначити, що у середині XVII ст. Ф.М. Ртищев за власні кошти та за кошти дружини царя Олексія Михайловича - Марії Іллівни було створено товариство «Червоного Хреста», метою якого є благодійницька діяльність. Була ним створена благодійна установа із назвою «Лікарня Федора Ртищева», яка існувала багато років і після його смерті підтримувалася приватними пожертвами [7, с. 34]. Також є відомо, що займалася приватною благодійністю знаменита розкольниця бояриня Морозова, яка була досить багатою жінкою того часу.

Петро Великий став першим, хто спробував заборонити приватну благодійність, щоб зжити жебрацтво, яке підтримувалося приватною милостинею. Він намагався ввести суспільну благодійність. Але ця боротьба не увінчалася успіхом, так як велася насильницькими засобами і намагалася викоринити наслідок, а не причину тяжкого становища людей [8, с. 345]. Особливий розвиток отримує приватне благодійництво у період царювання Олександра I. Так, Імператриця Єлизавета Олексіївна, дружина Олександра I, створила у 1802 році товариства: «Имперское Человеколюбивое» и «Женское Патриотическое», які існували до 1900 року. На рахунку цих товариств перебували «богадільні», будинки безкоштовних і дешевих квартир, нічліжні притулки, народні їдальні, швейні майстерні, амбулаторії та лікарні тощо. Фаховим

благодійником також був принц П.Г. Ольденбургський, який понад 42 роки життя він віддав служінню нужденним людям. Допомогу ближнім надавала і імператриця Олександра Федорівна – дружина царя Миколи Олександровича [9, с. 134].

Розвиток благодійності як соціального явища у другій половині XIX – на початку XX століть визначався соціально-економічними, релігійними та політичними чинниками. Економічні реформи позитивно вплинули на становище промисловців і купців, дали змогу сформувати капітал, який пізніше став джерелом благодійних внесків.

Найбільшого розмаху благодійництво досягло у другій половині XIX століття. Так, наприкінці XIX ст. буржуазія починає формуватися із дворянських кіл та купецького стану. Нова буржуазія активно жертвувала значні кошти на налагодження робітничої освіти всіх рівнів, субсидували та підтримували мережу комерційної освіти, яка почала розвивалася наприкінці XIX – на початку XX ст., так як промисловцям були потрібні робітники всіх напрямів, у тому числі професійні кадри. Значну роль у налагодженні роботи Комерційного інституту в Києві відіграла Н. Терещенко, що пожертвувала на потреби закладу у 1896 р. 100 тис. руб. [10, с. 72-81]. На стипендіальну допомогу учням Київського Олександрівського училища щедрі пожертви вносив київський купець Сергій Літов, благодійність якого охоплювала й інші навчальні заклади губернії [11, с. 109]. Підприємець Лазар Бродський, будучи почесним опікуном Фундуклеєвської жіночої гімназії та пансіону графині Левашової, одночасно був почесним членом товариства опіки і ремісничої освіти нужденних дітей, почесним членом Київської губернської опікунської ради дитячих притулків, кавалером ордену св. Станіслава II ступеня, св. Володимира IV ступеня, св. Анни II ступеня, сербського «Такова» і французького «Почесного легіону» [12, с. 34].

На початку XX ст. благодійництво представників буржуазії розширюється та урізноманітнюється. У 1905 р. граф Лев Олексійович Бобринський влаштував у Смілянській садибі притулок для старих – «богадільню» [13, с. 173], укомплектувавши його обладнанням за свій кошт і забезпечивши утримання п'яти жінок і п'яти чоловіків. Усі видатки на служниць, ремонт, обслуговування колодязя, двору та саду «богадільні» граф узяв на себе. Тут могли жити робітники і службовці, але обов'язково християни, які втратили працездатність через похилий вік (близько 60 років).

На початку XX ст. земства почали опікуватися освітою та охороною здоров'я, при цьому земські школи та лікарні отримували пожертви із різних джерел (приватні особи жертвували на земські справи не тільки гроші, а й майно). У 1906–1909 рр. місту Шепетівка на Поділлі великий землевласник граф Потоцький пожертвував на лікарню 1780 руб. [14, с. 210]. Крім згаданих вже благодійників, у Бердичівському повіті грошми допомагали пани Рогозинські, які на користь земських училищ Київської губернії виділили 1500 руб. Дехто із благодійників не називалися, вносячи як незначні, так і досить великі суми на навчальні заклади. Так, у Сквирському повіті на Липовське двокласне училище було анонімно пожертвувано 100 руб. [15, с. 31–32, 37]. Інтелігенції благодійництво було притаманне здавна, особливо чутливими до потреб інших були студенти, яким нерідко траплялося бути її об'єктами. Студенти Київського університету св. Володимира у 1860 р. проводили спектаклі на користь «нужденних своїх товаришів» [16, с. 1], чим вразили Київського генерал-губернатора князя І. Васильчикова своєю «шляхетною метою», який взявся того ж року сплатити за квартиру Віктора Пугачевського, одного із нужденних студентів медичного факультету університету св. Володимира [17, с. 2]. Викладачі також займалися благодійництвом,

читаючи лекції з метою збору коштів для «Піклування про нужденних студентів» та «Київського жіночого товариства взаємодопомоги».

Після Жовтневої революції 1917 року термін «благодійництво» став ознакою класової держави, не сумісною з основами соціалістичного суспільства. Функції з соціального захисту «знедолених і скривджених» узяла на себе Радянська держава в особі спеціальних державних органів. У 1921 році на зміну політиці воєнного комунізму прийшла нова економічна політика (НЕП). Разом з існуванням централізованої державної системи опіки, яку становили відповідні державні органи (комісаріати, а пізніше – міністерства), відроджується й (частково з ініціативи приватних осіб та окремих груп громадськості) система благодійних організацій, до яких можна віднести: Літературний фонд, що допомагав нужденним літераторам або літераторам-початківцям, створювати різні творчі союзи; Всеросійське товариство сліпих; Російське Товариство Червоного Хреста; Всеросійське товариство глухонімих. Як писав В. Борщов, особисте благодійництво існувало завжди, тож і в радянський період, попри тотальну експансію держави, люди «знаходили в собі сили допомагати тим, кому тяжко».

У 1991 році, після проголошення України незалежною державою, розпочався новий етап у становленні й розвитку благодійництва. Законодавчий ґрунт для розвитку благодійництва в Україні забезпечив уже Леонід Кучма, під час діяльності якого було прийнято перший Закон України «Про благодійність і благодійні організації» [18]. В історію українського благодійництва В.А. Ющенко увійшов через створення Національної ради з благодійності «Зігрій любов'ю дитину».

Сьогодні благодійництво в Україні досить розвинене. Слід зазначити, що Фонд Р. Ахметова «Розвиток України» залишився на позиціях лідерства щодо впровадження системних благодійних проектів. У 2014 році ним було витрачено майже 180 млн. грн. на різноманітні проекти у сферах охорони здоров'я, культури, освіти, соціального захисту сиріт тощо. Директор фонду А. Заболотний вважає, що одним із значних досягнень у цьому є показники програми «Рак виліковний», яку фонд реалізує з 2008-го. Дана програма спрямована на те, щоб в українців був доступ до діагностики та лікування онкозахворювань за світовими стандартами. Також слід згадати про фонд братів Кличків, який зберіг обсяги минулорічного бюджету, спрямувавши 8 млн. грн. на розвиток спорту і молодіжних лідерських ініціатив.

Треба також відзначити, що невеликим сюрпризом для експертів став жовтневий публічний вихід благодійного фонду Firtash Foundation місією якого є довгострокова і системна підтримка освіти і культури в Україні, підвищення творчого та інтелектуального потенціалу української молоді. Здавалося б усе є для розквіту благодійництва в Україні: багата історія, колосальний досвід, ресурсна основа, однак не все так просто, як може видатись на перший погляд. На сьогодні в Україні налічується близько однієї тисячі благодійних організацій, які після набрання чинності з 2013 року Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» [19] були зрівняні в статусі за територіальним принципом. Новий Закон хоча й вирішив деякі проблеми українського благодійництва, з-поміж інших, складність процедури реєстрації БО чи, приміром, недостатня прозорість збору пожертв, все ж залишив й багато питань невирішеними й чимало — з двозначним розумінням. Як окрему проблему нинішньої української благодійності слід виділити — низький рівень довіри громадян до діяльності благодійних організацій, адже деякі з них за останні роки напружували сумнівну репутацію, що, на жаль, істотно вплинула на цю сферу в цілому.

Наостанок варто зазначити, що, незважаючи, на певні вразливі моменти українського благодійництва, зокрема, й в частині правової регламентації, в 2011 році у «Рейтингу світової благодійності» (World Giving Index) Україна із 150 сходинки піднялася на 105, що, однозначно вказує на прогрес у цій сфері, зумовлений, насамперед, активною участю наших громадян в допомозі ближнім. Для прикладу, беручи участь у зборах харчів, медикаментів для безпритульних тварин, приємно спостерігати тенденцію до збільшення кількості волонтерів, особливо серед молодого покоління, прояву надзвичайної доброзичливості серед людей-пожертвувачів, що, вочевидь, говорить про інтенсивне пробудження одвічних людських цінностей: любові, добра, справедливості...

Благодійність приватних осіб є одним із найважливіших джерел фінансування неприбуткового сектору в країнах розвиненої демократії. Водночас широка підтримка громадських ініціатив населенням забезпечує соціальну базу громадянського суспільства та надає додаткових важелів впливу неприбуткових організацій на владу. Якою ж є підтримка неприбуткових організацій населенням України, та якими чинниками керуються благодійники, нам було цікаво дізнатися не тільки задля загального розуміння, а й для напрацювання стратегій залучення фінансування від приватних осіб, яку Центр філантропії розробляє в рамках проекту «Розвиток приватної благодійності в Україні». Тому метою дослідження приватної благодійності в Україні стали саме реальні практики надання благодійних пожертв громадянами [20].

Висновки. Отже, благодійництво існувало з найдавніших часів, вдосконалюючи свої принципи та форми. Досліджувані нами періоди були важливими етапами у становленні благодійництва в Україні тому, що саме тоді відбувався інтенсивний розвиток основних форм благодійної діяльності та налагодження їх функціонування. Становлення системи благодійної допомоги відбувалося шляхом організації та законодавчого закріплення державою її різноманітних форм. Основною формою благодійності в Київській Русі було благодійництво державне, а іншою – приватне (тобто благодійна допомога приватних осіб нужденним і церкві), підставою для якого були не лише звичаї, християнське вчення, а й деякі норми права. З кінця XV століття в Україні з появою перших братств починає формуватися нова форма благодійності. На сучасному етапі благодійність набирає обертів. Цей процес уже навряд чи зупинити. Адже в умовах фінансово-економічної кризи, яка лише поглиблюватиметься, стає зрозумілим, що держава найближчим часом буде не в змозі самостійно розв'язати всі соціальні проблеми. І лівова частка їх має лягти на плечі саме благодійних організацій. Це розуміють усі фахівці сектору. Отже, сьогодні важливо зміцнювати потенціал організацій, аби вони могли виконувати свої завдання, а також створювати сприятливі зовнішні умови для їхньої роботи.

Виходячи із вище визначеного, слід виокремити наступні історичні періоди розвитку благодійності в Україні, а саме: першим етапом є епоха Античності (під час правління Римської держави); другим етапом є епоха прийняття християнства (під час правління Київської Русі); третім етапом є епоха Нового часу (під час правління Російської імперії кінця XIX); четвертий етап є епоха Новітніх часів (під час правління Російської імперії початку XX ст.) та п'ятий етап є епоха Незалежності України (з початку XXI ст. по теперішній час).

Список використаних джерел:

1. Сидоренко К.О. Адміністративно-правове регулювання волонтерської діяльності в Україні : Дис. ... кан. юрид. наук. – К. 2013 – 234 с.

2. Нарядько А. В. Благодійність у розвитку освіти в Україні (друга половина XIX – початок XX ст.) : Дис. ... канд. іст. наук. – Полтава, 2002. – 209 с.
3. Багацький В. Меценатство в Україні (IX–XVIII ст.) / В. Багацький, І. Голод // Українська культура. — 1993. — №11—12. — С. 3—5.
4. Добродійна діяльність і меценатство в Україні. Вип. I / Упоряд. В.Болгов. - К. : Київська правда, 2003. - 73 с.
5. Благотворительность /Под ред. Минервина И.Г.; сост. Р.Б. Автономов, Е.П. Балюк - Южно-Сахалинск, 2000. - 56 с.
6. Бадя Л.В. Подвиг співчуття (З історії російського добродійності) / Л.В. Бадя // Російський журнал соціальної роботи. 1995. – № 1. – С. 15-20.
7. Хорькова Е.П. История предпринимательства и меценатства в России: учебное пособие для вузов. – М.:»Издательство ПРИОР», 1998. – 496 с.
8. Благотворительность в России как социальный институт: история, становление, развитие, Под. Ред. Б.В.Останина – СПб: Лики России, 2003. – 640 с.
9. Максимов Е. Д. Помощь бедным в Древней Руси // Трудовая помощь. – 1899. – № 2. – С. 114–135.
10. Кругляк Б.А. Торговельна буржуазія в Україні (60-ті роки XIX ст. – 1914 р.) / Б.А. Кругляк // Український історичний журнал. — 1994. — № 6. — С. 72–81.
11. Ситняківська С. М. Реміснична освіта в Україні (друга половина XIX – початок XX століття) : монографія / С. М. Ситняківська. — Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. – 170 с.
12. Донік О. Купецтво України в імперському просторі (XIX ст.) / О. Донік. - К. : Ін-т історії України НАН України, 2008. — 271 с.
13. Російський державний історичний архів. - ф. 759. - оп. 24. - спр. 987. - 19 арк.
14. Російський державний історичний архів. - ф. 1284. - оп. 241. - спр. 103. - арк. 210.
15. Центральний державний історичний архів України. - ф. 442. - оп. 639. - спр. 819. - арк. 31–32, 37.
16. Центральний державний історичний архів України. - ф. 442. - оп. 173. - спр. 68. - арк. 1.
17. Центральний державний історичний архів України. - ф. 442. - оп. 173. - спр. 68. - арк. 2–2 зв.
18. Про благодійність та благодійні організації : Закон України від 16 верес. 1997 р. № 531/97-ВР // Відомості Верховної Ради. – 1997. – № 46. – ст. 292.
19. Про благодійну діяльність та благодійні організації : Закон України від 5 лип. 2012 року № 5073-VI // . – Режим доступу : <http://www.zakon.rada>.
20. Благодійність: традиції і сьогодення // – Режим доступу : <http://shevcbbs.kiev.ua/objects/files/obj9431/gallery122346201>

УДК 342.924 : 361.80

Сокурєнко О.А.,

старший викладач кафедри правознавства
Кіровоградського державного педагогічного
Університету ім. В. Винниченка,
кандидат юридичних наук

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ СПОСОБИ ЗАХИСТУ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА ЯК ОСНОВНА ФУНКЦІЯ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ

У статті досліджуються основні адміністративно-правові способи захисту прав та свобод людини і громадянина, проаналізовано співвідношення поняття їх захисту та охорони.

Ключові слова: адміністративно-правові способи, захист, охорона